

62

Секретно

АНИСІЯ СВЕНЦІЦКА.

Два світогляди.

(Релігійний і матеріялістичний.)

ЛЬВІВ, 1927.

Накладом власним.

З друкарні Вид. Спілки „Діло“, Ринок 10.

ALPHABETICALLY

ALPHABETICALLY

ALPHABETICALLY

Alm

187

ALPHABETICALLY

ALPHABETICALLY

ALPHABETICALLY

06
10

АНІСІЯ СВЕНЦІЦКА.

СЕКРЕТНО

Два світогляди.

(Релігійний і матеріалістичний.)

7738

нак. Льв. обл.
н 82(12) - 1940

54562

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Львів, 1927.
Накладом власним.

З друкарні Вид. Спілки „Діло“, Ринок 10.

32944 + 3210.32

3093.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

5021

I.

Комунізм став на порядку дня нашої доби. Нова практична розв'язка соціального питання притягає до себе очі сучасного людства. Сьогодні годі промовчати існування більшовиків. Кожний нарід, кожна держава, кожна людина — всякий по своєму відповідає і відзивається на здвиги комунізму. Одні видять в ньому безумовне зло, другі — одиноке спасення, а треті — хоча й незгідні у всьому з ідеологією комунізму — добачують в ньому одиноку свою оборону. Для пролетаріату комунізм є новою зорею. Зовнішня нерівність, що кидалася в очі колись, в комуністичному царстві сchezла: палата богача рядом з хатчиною бідняка вже нікому не дере очей, бо власть оперлася якраз на бідняках, а буржуї-богачі стали хіба погноєм нового життя. Хоча дуже можливо, що життя робітника те-

пер не стало краще в СРСР., але він певно не проміняє його на давнє життя. В новому суспільно-державному устроєві його видять, до нього прислухуються, його матеріальні і культурні потреби стараються заспокоювати перш усього. ...Останні стали першими. В цьому то й міститься проста розв'язка особлившої притягаючої сили комунізму для пролетаріату.

Особливо повинна це бачити і розуміти церква.

Серед рабів, принижених і обиджених життям найшла собі Христова церква перших приклонників, бо тільки вона їх добачила та признала їх більше достойними за багатих і сильних; бо вона влила в їх душу нове життя. Але скоро представники й охоронці церкви забули на заповіт Христа та в погоні за приспособленням до вимог життя пішли з богачами і сильними, щоби дістати окрушини з їх стола. І так розміняли на життєві дрібняки великий пафос науки Отців церкви. Внаслідок цього, хоча христіянство властиво не зв'язане ні з одною формою влади та ні з одною суспільною верствою, по іронії долі — нині значна частина суспільства стала глядіти на нього

як на релігію богатих, як на релігію буржуїв.

І бідна церква Христова мусить з одного боку обороняти себе від докорів у буржуйности, а з другого оправдуватися перед життям і наукою. Дивне і жалю гідне положення, в якому скривається глибоке непорозуміння. Справжня церква Христа не потребує ніякої оборони. Вона сама є найвищим авторитетом і в духовному досвіді Святих вона є сама собі оборона. Оборони потребують люди — зі своїми помилками і прогріхами. Церква людей в історичному ході зійшла з правого шляху заповітів Христа, та просякнула злом і суєтою світа цього; вищий духовний досвід затратився, пропав і вищий духовний авторитет. А грішний світ покликав до відповідальности перед собою святу церкву.

І комунізм взявся за вирішення не тільки суспільних і економічних питань, але й релігійних, стараючися поставити в основу життя свою власну філософію і релігію. Протирелігійний світогляд старається стати основою життя; на місце релігійного світогляду виступає матеріялістичне і механічне розуміння світа.

Правда, матеріялістичний світогляд існував здавен, але його все ставила дальше в стороні релігія, з якої — як багатой різними потенціями — розвивалася культура з духовними цінностями і новими завданнями життя. Релігія була свідомо, чи несвідомо невідомою часткою життя людини. Осталось те саме й сьогодні, бо духовне насліддя релігії занадто велике, щоби по одному приказу можна було звільнитися од нього. В противенстві до релігійного світогляду — матеріялістичний не може бути будуючою силою життя — творчим первістком життя, бо звільняючи життя від вищої ціли (смысла), він може тільки розпускати стихії та доводити все до крайнього песимізму.

Але сталося: одним розчерком пера викинено поза рямки життя — як непотрібний тягар — увесь величний досвід релігійного життя людства. Віра стала соромною складовою частиною життя людини. Усі засоби пропаганди, при допомозі всього державного апарату пущено в рух проти усякої релігії, особливо проти православя, як бувшої державної релігії. Молоде покоління і широкі маси народу ви-

ховуються в хулі проти всього, що було святим і дорогим нашим предкам на протязі багатьох віків. Настає релігія боротьби сліпих сил, що є основою природнього життя. Економічний матеріалізм, як основа суспільного життя, видвигає пролетаріят як носія матеріяльної сили, а людину перемінює в колісце, та у гвинтик суспільного життя. Ось основа, на якій тчеться новий зразок життя на просторах СРСР.

Життя беруть у СРСР в одній площині, не заглядаючи в глибину, суть і значіння його. Механізм природи прийнято за справжнє життя. Метою людини є вияснити механічні закони природи і підчинитися їм старанно. Насилу природи продовжує людина насилою у суспільному житті. Більшовики переняли на себе обовязки Великого Інквізито-ра, повторюючи за ним: „ми знаємо істину“.

Одначе претенсії матеріялістичного світогляду на науковість є безосновні. Наука і розуміння світа — це різні справи. Наука значно скромніша, — вона знає свої границі, вона терпима і все готова відмовитися від одної теорії в користь другої, що ширше і краще пояснює явища. Бо теорії є тільки помічними

і корисними в науковій праці припущеннями— гіпотезами та методами.

Світогляд більшовиків носить усі признаки догматичної віри, тільки віри без Бога. Більшовики вірять у безбожний світ, чого вони вчать у своєму катихизмі та в своєму символі віри безбожника. І віра їх також фанатична.

В науці само розуміння матерії постійно змінюється; в дану пору воно таке складне і суперечне, що властиво й не знаєш, щож на-конець осталося од преславної матерії. Поява телеологічних об'яснень на місце механічних нпр. в біології (віталізм) є для матеріялістичного світогляду єресю. Але метапсихічними явищами, що говорять прямо про чуда, цікавляться визначні вчені. Підсвідоме життя людини вказує на безмежню глибіню людського духа, так що мимовільно висувається питання: чи дух не є матеріяльний, або матерія не є духова?

Комуністи розуміють питання про матерію плоскіше і більше первісно, тому їх світогляд такий убогий, та внаслідок цього наперед заперечується можливість іншого світогляду, а всяка нематеріялістична філософія проганяється зовсім із життя. Чи вистане такого світогляду на

все життя? Чи він обхопить усю повноту його? Чи він pomoже розцвітові життя, чи поведе до його упадку?

Ні, не вистане. Релігія, багатовіковий духовний досвід людства, виявилася за його границями; але з нею й мораль і вищі духові цінності виявилися якимсь випадковим багажем, до того часто дуже невідповідним для речників нового світогляду. Очевидно, що в світі сліпих сил не може бути осуду, не може бути питання про моральне. В царстві грубої матерії немає духових цінностей, хоч якіби вони не були високі. А за таку не увагу до своїх запитів — життя карає тілесним виродженням і духовим опустошенням душі.

II.

Але на своє щастя чоловік не може бути послідовним матеріалістом. Тим то його справжнє обличчя постійно виглядає зпід заслони матеріалістичного світогляду. Безпеку неморальності видять дуже добре самі більшовики і примусово заводять те, що може мати тільки релігійну санкцію. Розгляд життя у площині класової боротьби не може дати розмаху творчості. Приспособлення всього життя, вся-

ких філософічних теорій, літератури і мистецтва — до теорем Маркса, що з такою ревністю відбувається у СРСР, не зможе обогатити ані життя людства, ані його духа. Чим ширшим є світогляд людини, тим багатішою є її творчість. Вузина і партійність все обмежують плодотворний лет думки — і в мистецтві, і в науці. Визначні вчені все були людьми великого духа і широкого світогляду, що не вмещався в рамки науки.

Навпакиж, релігійний світогляд живить безмежню потенцію людської творчості. Полишаючи світ природи науці, релігійний світогляд поринає в глибини, значіння і суть світа та життя. Релігійний досвід не підчиняється загальній примусовій провірці; але для того, хто його переживає, він є більше переконуючим і очевидним за кожний інший досвід.

В кожній релігії знайдеться зерно — Істини, Вічності і Неодмінності. Християнський світ осяяний світлом розуму, це вже не механізм, заведений бездумною рукою. Людина, це не є думаюча звірина більшовиків, тільки дійсна подоба Бога. Христос закликає нас усіх бути синами божими, достойними творачи.

ми Бога-Отця. Шлях творчости вказав чоловікові сам Бог-Творець. Особиста гідність — обов'язок перед самим собою, як перед подобою божою, а любов ближнього — це обов'язок перед другими дітьми одного люблячого Вітця. Відмовитися од творчого шляху — це гріх проти Бога. Немає найменшого серед малих, що не був би достойним свого Вітця. В кожного запитують по його силам: кому було більше дано, з того більше зажадають. Ось так поставив Христос, говорячи по сучасному, проблему взаємин між одиницею і збірнотою.

Віра, — це великий дар. Віра здвигає гори. Святі перемагали природу і творили чуда. Ми ще не знаємо і не можемо навіть представити собі — по нашому маловірю — до якого ступня глибока віра і святість може змінити природу чоловіка. По нашому маловірю ми не творимо нового органічного життя, а підчиняємося і приспособлюємося до його механічної течії. Сильні духом і вірою люди потрібні для життя. Колись-то народня совість будилася і творила життя святого, що на довгі літа освітлював шлях людей у темноті. Живий приклад є джерелом духа життя: без життя

Христа — немає християнства; без Святих — немає живої церкви, немає релігійного життя. Церква є скарбницею релігійного досвіду, душею народу, звязу його з минушиною, сучасністю і будуччиною. Входячи у божий храм, ми стаємо на порозі вічності, ми її переживаємо. Моральний досвід святих угодників оправдує їх усе внутрішнє життя та утверджує нас людей в правдивості спостереження-висказу: „життя держиться не одними тільки проворними діячами (дельцями), що тільки хліба і довольства всякого приспорюють”.

III.

Нація є теж твором божим, вона носить у собі великі творчі можливості. Із нідр її виходить святий, геній, герой. Її гідність, її обов'язок перед собою і Богом — виявити і умножити свої таланти. Опустошення душі народньої — смертельний гріх. У кожного народу є своє питоме, неповториме обличчя і неповториме обличчя його святого, генія, героя. Проявити своє справжнє обличчя — це завдання і мета кожного народу. В цьому значінні (смысл) належить розуміти націоналізм і ідею служби народові. Осві-

домити собі і страждати сердечною мукою за недостатки свого народу — це наш обов'язок, але одночасно належить нам знати, що не в „щах“, „борщі“ та в „галушках“ заключається суть народнього життя. Поглиблення народньої потенції, ширина світогляду — це запорука творчої життєздатности народу. Колиж висохне живе джерело, завяне творчість — вмирає народ.

Тож зачинення народнього життя в рамки одних економічних і партійних взаємин — це є свідомим обмеженням всенародніх потенцій творчости. Історія народу — нації це не тільки історія суспільних верств, партій та їх боротьби за матеріальні блага-владу, але це є історія культури нації, творчих досягнень і проявів його духа. Релігія, наука, мистецтво — це вимоги людського духа.

Виховання і самовиховання молоді — в дану хвилину і в Галичині — йде під знаком партійности. Молодь нашу ділять скрізь на дві партії: „буржуїв“-націоналістів і „комуністів“ інтернаціоналістів. Поза цим розділом немає нічого іншого, хоча й немає ніякої особливої різниці між одними і другими: йде боротьба за хліб і владу. У „буржуїв“ хіба є

дещо переданих привичок-чеснот і
внїшньої оглади; „комуністи“ є бід-
ніші і природно прямиші, себто по
тутешньому „нескресані“. Боротьба
між цими напрямками виражається
тим, що „буржуї“ вважають „кому-
ністів“ — „хомутами-мурлами“, гід-
ними хїба до суховил і стайні; а
„комуністи“ підсміхаються над деше-
вими чеснотами і мнимою огладою
„буржуїв“. А коли з більшістю
самих справжніх „панянок“ і „па-
ничів“ молодого покоління погово-
рити, та прислухатися збоку до їх
свобідного балагурства — то ясним
стає, що ця „окраса“ родин і на-
рода росте невіжами, пустоцвітом
без всякого духового змагання —
пориву, без індивідуального роз-
маху.

Краще поставити точку змагання
вище своїх сил — як низче. Життя
все успіє понизити занадто високі
полети-пориви-претенсії! Який вели-
кий був на переломі XIX. і XX. вв.
вплив філософії Ніцше на уми мо-
лоді! Точка змагання — „надлюди-
на“ (Übermensch) манила всіх на
підвиг і до творчости. А отсі над-
люди — герої, генії, святі силою
свого духа осіняли цілі епохи жит-
тя людства. Духовним підйомом
поглиблюється і осяюється кожне

діло. Хоча раз у житті кожна людина має стати вище себе самої, а до цього закликає якраз релігійний світогляд, що веде до повноти духового життя, до досконалости, до творчости.

Більшовики переслідують православну церкву за те, що вона ніби то боронить старого режиму; вони докоряють їй буржуйством. Одначе церква не розв'язує проблеми власти. Всяка земна влада є часовою, хвилевою, змінною. Наймудріша, найсправедливіша влада в дану хвилину є і найкращою владою. Церква не може йти проти рівномірного і справедливого розділу багатств. Дух насили і презирства у відношенні до людини відпихає кожного щиро релігійного чоловіка, бо кожна особовість має свою ціну в християнстві. Немає нічого більше небезпечного за думку: „власть — для власти“, з якою вяжеться відсутність морального авторитету, змішання понять добра й зла, затрата почуття справедливости. „Буржуйність“, як духовий настрій — самодовольство, брак пориву, глядання за вигодами життя „у милій обстановочці“ — є не тільки признакою і прикметою буржуйського

укладу життя. Ця буржуйність відома і питома теж комуністам.

„Не гасить духа свого“ — це заповіт проти буржуйности. Подвиг, досконалення, творчість — ось динаміка духа, що творить життя і нас смертних чинить безсмертними. Статичний спокій усіх творчих сил людини шкодить душі, прискорює ще за життя смерть духову і гнійний розклад учинків самолюбства.

Ослаблення релігійної віри і пониження особової гідности людей діється не тільки в більшовицькому світі. В католицьких країнах, не зважаючи на великий зовнішній авторитет державної релігії — віра таки потрясена. Наша доба — доба всяких диктатур: диктатури пролетаріату, диктатури фашизму, диктатури спасителів державности, диктатури одної нації над другою, і т. і., словом — гіпноза всякої насили. Затрачена віра в людину, як у вище єство, як у подобу божу. Обличчя звіря запанувало. Розуміння справедливости захиталося, правий суд — це рідкість: приналежність до пануючої партії спасала від карної відповідальности — як у нехристиянських, так і у християнських державах — неодного злочинця.

Між причинами упадку релігії вказують на ріст науки, повоєнний загальний упадок моралі й оскудіння духового, творчого життя внутрі самої церкви, обниження моральної відповідальності серед її представників. Однак помиляються, коли думають, що наука підриває релігію. Питання про релігію не рішається зрадливими питаннями і більше менше вдатними відповідями на них. Суть релігії є у відношенні людини до Бога й у зв'язаних із цим наслідками морального обов'язку, напрямку, приказу. Рішення релігії є безумовно незмінні, глибина релігійного проникнення є різна, ріжні є й символи релігії.

Наука рішає питання взаємовідношень явищ в їх часовості. Наукові теорії все зглядні: вони існують — поки успішно вияснюють певний круг явищ і змінюються іншими теоріями, більше корисними і пригожими для тогож вияснення. Релігія не входить в область науки, а наука не входить в область релігії. Для добра релігії і науки необхідно освідомити собі ріжницю їх завдань і намічених цілей.

IV.

Православна церква в СРСР. пережила всю гіркість приниження

Львівська державна
наукова бібліотека

1704

і глибину упадку. Досвід страждання, свідомість вини, смирення і каяття поведуть її до просвітлення і очищення. Нехай, що багато відпало з лона церкви, зате ті, що осталися і наново навернулися, настануються у своїй вірі і якістю підоймуть її склад.

І прийде пора — коли мине час духовного бунту, коли настане велика туга по вірі, коли нарід відчує опустошення своєї душі і прагне цілющої води з джерела життя — віри. І станеться те, до чого веде колесо історичних подій: на місце невдачних кличів фашизму, соціалізму і комунізму, що все більше і більше звужували русло життя, впираючи його в боротьбу політичних партій і поодиноких суспільних верстов, прийде нове. Новий світогляд обхоплюватиме не тільки економічне і класове питання людства, але всі сторінки людського життя. Настане пора гармонійного співжиття плоті й духа, одиниці і збірноти, землі й неба.

V.

Хоча західна церква користується усією повнотою зовнішнього авторитету, то черв'як розкладу точить і її. Оскудіння духовного життя за-

мічається все більше. Змагання до зовнішньої міці, до зовнішньої поваги, постійне змагання в ширину погубно відзивається на поглибленні релігійного життя. Організація, політика, плекання привичок, зовнішнє заховання форми — трафарет релігійности — замінили повноту релігійного життя з ділами віри, з чинною любов'ю.

Церква уступає дещо зі своєї внутрішньої гідности, щоби тільки запевнити собі договір — конкордат і стати державною релігією. А в ролі державної релігії — офіційна церква підтримує державу у всіх її неправдах і зловживаннях. В часі війни і після війни церква не брала в оборону поневолених народів, а навпаки все йшла тільки зі сильними державними народами й освячувала їх насилу над розбитими, обездоленими, приниженими. У хвилини, коли вирішувалася доля багатьох народів — церква не виявляла вищої совісти нелицемірного судді, не накликала до миру, не піддержувала найзвичайніших (найелементарніших) основ справедливости. Церква не осмілилася осудити війну сильних, але завсе осуджує революцію слабих.

Дух приспособлення, а не творчости став основною рисою земної церкви. Творчість і вища діяльність (активність) стали їй чужі. А були часи, коли церква осміялася осуджувати своїх владик і царів лише силою свого духового авторитету, силою своєї соборної святости. Було це і в Москві, коли патріархи обличали московських царів у неправді; коли святі і „юроди“ говорили терпкими словами гірку правду київським князям; коли праведний єпископ був уздою повздержности буйному царю півсвіта. Так — були, є... і певно будуть безпристрасні оборонці правди і справедливости.

Західна церква здавен змагала до земної влади. Зі зброєю у руках виповняла вона своє духовне післанництво. Згадатиб тільки діяльність Карла Великого й Оттонів серед слов'ян, хрестові походи з грабунками православних святинь Єрусалиму, Крити, Константинополя. Зі зброєю в руках обороняла вона свою духовну повагу — нічу св. Вартоломея, кострами Гуса, Савонаролли, Бруно; інквізицією, релігійними війнами Франції, Бельгії.... Каносою. Боевий заклик Христа — „не мир, але меч“ — зрозуміла західна

церква дослівно, а не в духовому значінні. І забула вона за висказ: „Хто мечем воює, той від меча згине“, бо тільки один дух непобідний.

Ось влада християнської католицької держави зриває і нищить православний храм — оригінальний твір мистецтва. І ні один голос не піднявся в католицькій церкві в обороні божого дому і проти наруги та насилу. „Браття во Христі“ — католики ликували злобно, бо на їх думку приниження православної церкви, цеж звеличання церкви католицької. Коли насильно зачиняли сотні православних церков і оставляли тисячі православного люду без духовного проводу; коли негідно лютували на братських кладовищах і могилах православного воїнства — тоді ликувала і по сатанинському радувалася набожна маса вірних косцюла...

Усе те кладеться тяжкою камяною брилою на народню душу. Церква пішла в найми до держави. Церква не осяює своїм сяйвом життя і учинків своїх вірних. Церква затратила своє внутрішнє духове обличча. Християнська держава Заходу нічим не ріжниться від нехристиянської Сходу. Дух християнської любови і справедливости не

проникає душу владик — правителів сучасних держав. Слуга церковний — це не слуга божий, тільки перш усього представник шанованої суспільної верстви. Духовенство створило особну касту, а інтереси цієї касты для нього важніші за науку Христа.

VI.

Деж спасення, деж та запора, що зможе здержати ляміну надходячого бездушя і безбожя?

З нутра має церква заяснити світом правди. У відродженні — спасення. Де лід замість серця — там не спалахне ясным полум'ям огонь любови; де настало змаління духа — там не зародиться нове життя. Через смирення і каяття стелиться шлях обнови релігійного життя. Подвиг, творчість і святість — ось безкровні оруддя церкви в боротьбі з бездушним і механічним життям.

Духовий провід пастви — це один з найбільших і найтрудніших обов'язків слуги церкви божої. Душпастир дійсно відповідає перед Богом і Народом за свою роботу, за своє життя. Весь гіркий досвід православного духовенства повинно в душі своїй пережити галицьке українське духовенство, щоби осві-

домити собі свій шлях і устерегти-ся від похибок. Інколи доводиться просто чудуватися легкодушности тих галицьких священиків, що забувають на свій стан духовних пастирів, та прикладом свого лихого життя накопичують гіркість, негодування і озлоблення в серцях пастви. Лихий душпастир гордить народом, забуваючи, що соками його животіє; він думає, що знання дрібки латини і традиційна пошана для його стану вивищує його над народом, та забуває, що тільки вищий духовий досвід чинить його гідним керівником народу.

Священик мусить бути моральним і справедливим не тільки задля себе самого, але ще більше задля пастви, щоби не соблазнити одного із цих малих. Усильне змагання і напруження релігійного життя у священика не повинно слабнути. Релігія держиться динамікою неугасимого вогня духа, коли то добрий пастух душу свою оддає за заблудшу вівцю.

По нашому розумінню огонь віри піддержує духа творчости. Ослаблення віри, скептицизм погашує духа і волю творчу. Особливо ясно видно це в мистецтві. Захопиться мистець завданнями техніки, він пере-

ходить легко на нудну маніру, бід-
ніє змістом — бо немає в нього
вогня творчої віри у величний зами-
сел. Ось чому од мистецтва пер-
вісних народів і дітей — не зважа-
ючи на бідність засобів техніки — віє
подих справжнього творчого духа,
без трійливої їді критицизму. Віра,
як психологічно невідділима од
людини сила, є вихідною точкою як
для її світогляду, так і для всіх її
діл. Без віри і певности людина не
вчинила би ні одного кроку.

Відмовлятися людству від релі-
гійного світогляду, це значить сві-
домо відрізувати крила. Віра без
діл мертва є. Але й діла без віри
є таки справді мертві.

Всесвіт живе і двигается глибо-
кою вірою, любовю і творчістю.

Львів, у грудні 1926.

Статті автора:

Старообрядческіе мученики („Церковь“, Москва 1909, ч. 4, 6).

Нашумѣвшая въ Европѣ статья („Церковь“, 1911, ч. 1).

„Мысли по вопросу о соединеніи церквей“, переклад статті князя Макса Сакс. з „Roma e l'Oriente“ Novemb. 1910. („Церковь“, 1911, ч. 1—2).

Сербскія, болгарскія и румынскія впечатлѣнія („Церковь“, 1911, ч. 41—43).

Философское обоснованіе догматовъ — („Церковь“, 1912, ч. 44).

Старообрядцы въ обновленной Россіи — („Слово Церкви“, 1916, ч. 28).

Востокъ, Западъ и Старообрядчество („Слово Церкви“, 1916, ч. 29).

Просвѣтительная дѣятельность въ старообрядчествѣ („Слово Церкви“, 1916, ч. 31).

Исканіе правды Божіей на землѣ („Слово Церкви“, 1917, ч. 7).

Къ этнографіи Бойковъ („Живая Старина“, XXIII, Петроград 1915).

969 (1986)

Р
А
5021

7738

па

Секретно

АНИСІЯ СВЕНЦІЦКА.

Два світогляди.

(Релігійний і матеріялістичний.)

ЛЬВІВ, 1927.

Накладом власним.

З друкарні Вид. Спілки „Діло“, Ринок 10.